MESTSKÉ
DIVADLO
ŽILINA

LILITH

MIKLÓS
FORGÁCS

Eduard Kudláč, Peter Kotrha, Ada Juhásová

LILITH
MIKLÓS FORGÁCS

Realizačný tím

TEXT
Miklós Forgács
DRAMATURGIA
Daniela Brezániová
VÝPRAVA
Eva Kudláčová Rácová
HUDBA
Peter Machajdík
PRODUKCIA
KAMERA
STRIH
Peter Kotrha
RÉŽIA
Eduard Kudláč **ah**

OSOBY A OBSADENIE

Lilith 1
Natália Fašánková
Lilith 2
Ada Juhásová
Lilith 3
Iveta Pagáčová
Adam 1
Michal Koleják
Adam 2
Michael Vrzala
Adam 3
Peter Martinček
Bytosť
Boris Zachar

Svetová premiéra
30. novembra 2023
146. premiéra
Mestského divadla Žilina.

Predstavenie vedie
Katarína Škerenčáková

Technické zabezpečenie inscenácie pod vedením
Juraja Špaleka **realizovali:**

SVETLÁ
Anton Mlacek
Peter Šlesár
ZVUK
Ľuboš Tomaščík
Lukáš Magoč
REKVIZITY
Róbert Samec
Tomáš Dlhopolček
GARDERÓBA
Slavomíra Olejková
STAVBA SCÉNY
Róbert Samec
Tomáš Dlhopolček
Dominik Úkrop
Peter Pavlík

LILITH

ZLO? DÉMON?
NOČNÁ PRÍŠERA?
BOHYŇA VETRA?
PRVÁ ŽENA
ADAMA?
ZRADKYŇA?
TEMNÁ?
ZLOMYSEĽNÁ?
ROVNOCENNÁ
S MUŽOM.

Lilith bola údajne prvou ženou Adama, ktorá sa odmietla podriadiť, opustila Raj a dodnes je kontroverznou postavou. Spolu s Adamom boli stvorení z tej istej hliny, a preto bola presvedčená, že si musia byť rovní. Nemožnosť dohodnúť sa s ním rozpútala jej hnev a vzbúrila sa. Aj preto bola dlho považovaná za démona či temnú bohyňu spojenú so sexom a smrťou. Jej význam a úloha sa líšia v závislosti od rôznych kultúr a tradícií. V súčasnosti je skôr symbolom feminizmu a slobody.

Autor textu Miklós Forgács prichádza s výnimočným spracovaním starodávneho mýtu o Lilith v siedmich obrazoch. V úvode hry je muž už zrodený, ale žena ešte musí čakať na svoju chvíľu, na svoje zrodenie. Lilith prichádza do sveta, ktorý bol vytvorený mužom. Ale ona do toho vstupuje s odhodlaním a otázkou: prečo by sa mali veci robiť práve tak, ako boli nastavené mužom?

V dramaturgii Mestského divadla Žilina majú nezanedbateľné miesto feministické emancipačné koncepty. Najnovší projekt s názvom Lilith je nielen o súčasnom postavení žien, ale aj o vplyve a zásahoch archetypálnych podôb mýtov na existenciu v prítomnosti.

MIKLÓS FORGÁCS

„Nechcel som Lilith nazvať zlom. Zlo je tam prítomné, ale veľmi ľudsky. Ako tieň a svetlo, zlo a dobro, čierne a biele, telo a duša. Návody, ako ich máme rozoznávať sú zastaralé, kanonizované a skôr to dobro a zlo funguje ako celok.“

Miklós Forgács pre Mestské divadlo Žilina nepísal text prvýkrát. Už v sezóne 2019/2020 napísal hru Bezzubatá, kedy sa takmer po 20 rokoch vrátil do spoločného tvorivého tandemu s režisérom Eduardom Kudláčom. V ich najnovšom projekte o Lilith, rozporuplnej mýtickej bytosti, pokračujú v snahe zmapovať archetypálne príbehy silných žien s presahom do súčasnosti.

Tému Lilith si režisérovi Eduardovi Kudláčovi ponúkol práve ty. Prečo si si vybral túto dávnu mýtickú ženskú postavu?

Chcel som hneď na začiatku povedať, že preto, lebo je to ženská téma. Ale je to blbosť, pretože už nie sú ženské a mužské témy, ale sú ľudské témy, ktoré majú svoju šírku, hĺbku, konzistenciu, chuť a všetko. Témy, ktoré precedím cez ženské postavy sa mi pravdepodobne objavili v živote po narodení mojej dcéry. Bol som pri tom a bolo to pre mňa kľúčové. Odvtedy vnímam tému pôrodu aj ženskej podstaty, ktorá je len fragmentom z celej ľudskej existencie, ako veľmi podstatnú, pre mňa fascinujúcu. Tá fascinácia spočíva aj v tom, že sa udeje niečo, čo je nepochopiteľné. Že som hoden toho nepochopiteľného aktu života a stvorenia. Bolo to asi pred 22 rokmi, čo sa mi narodila dcéra. A z tohto vzniklo, že oveľa zaujímavejšie sa mi zdalo hovoriť o ženách cez ženské postavy, nie cez mužské. Druhá vec je, že som bral veľmi vážne, že mám dcéry a že som mohol byť pri narodení jednej z nich. Týkalo sa ma to, ale pri tom som musel zostať trochu mimo. A cez toto všetko som bral veľmi vážne, že 21. storočie je storočie žien. Pomaličky som sa pri tých mojich dcérach vymenoval za čestného feministu. Takže to je tá ženská dimenzia, ktorá sa mi zdala zaujímavá a veľmi dôležitá.

Mnohí Lilith nepoznajú, pretože nie je tak notoricky známa ako biblická Eva. Lilith bola po stáročia odvrhnutá a skrytá. A ako si sa dostal k jej príbehu?

Raz som robil na jednej inscenácii, kde symbolicky vystupoval diabol a hrala ho žena. Diabol zastupoval niečo pudové, ale v podstate aj intelektuálne. Postava diabla so

Michal Koleják, Natália Fašánková

Michal Koleják, Natália Fašánková

sebou nesie iróniu, čierny humor, istú preerotizovanosť, slobodu sexuálnu aj myšlienkovú, názorovú, provokatívnosť a zvláštnu rezignáciu – a vtedy som začal premýšľať, čo znamená, ak od toho odbremeníme muža a začneme tam hľadať ženský princíp. Čo ak diabla hrá žena? A tak som hľadal paralely ženských démonov a natrafil som na Lilith. Vtedy bola vykreslená najmä ako démonka. Veľmi ma zaujalo, že existuje nejaká ženská paralela k diablovi/Luciferovi/Mefistovi – k postavám, ktoré zvyknú byť v drámach vykresľované tak, že život komentujú, majú iný názov, vyvracajú komfortné pravdy, vedú nás do pokušenia. Dokazujú, že poriadok, o ktorom si myslíme, že je jediný, etický a nemenný, je len konštrukcia, že všetko sú myšlienkové konštrukcie, ktoré sa kanonizujú a zrazu nadobudneme pocit, že sú jedinými pravdami. Ale tých právd môže byť viac. Zaujalo ma, že postoj vyvracania zaužívaných právd, ktorý je viazaný zväčša na mužov, môže mať ženskú podobu a tou je Lilith.

Kedy vznikla myšlienka pretaviť príbeh Lilith do dramatického textu?

Súvisí to aj so vznikom textu Bezzubatá pre Žilinu v roku 2019. Okrem témy smrti, jej mystifikácie a dogiem smrti, ktoré u nás existujú, okrem toho ma fascinovala predstava, že takáto archetypálna a mýtická postava je bežnou ženou. Zraniteľnou bytosťou, ktorá má každodenné problémy. Je človekom s takými istými problémami, ako majú ostatní. A keďže som dramatik (muž), tak tá žena môže byť pre mňa osudovo fascinujúca, príťažlivá. A ja som sa do tej mojej postavy Bezzubatej aj tak trošku zaľúbil – veď o tom som aj hovoril. Bolo to úžasné, že vznikla postava, ktorá ma osudovo priťahuje. A keď sme sa s Edom Kudláčom rozprávali o tom, že čo by malo byť pokračovaním – aká téma – tak mi napadlo, že by som to chcel ešte raz zažiť. To by bolo niečo, zaľúbiť sa do Lilith. Bolo by to nebezpečnejšie, sálalo z toho niečo hriešne, špinavšie ako u Bezzubatej. Z Bezzubatej vznikla éterická, sebavedomá (to je dôležité), ale veľmi krehká bytosť. Na Lilith je niečo deštruktívne, pri nej cítiť, že sa skutočne zahrávame s ohňom. V Lilith som videl možnosť zažiť ľúbostnú aféru s bytosťou, ktorá je záhadná, nebezpečná, zložitá, ťažko pochopiteľná. A cítil som voči nej naraz obdiv a aj rešpekt. Hovoril som si, že do tejto hry nechcem pchať tie „forgácsovské siahodlhé psychadelické formy", tie repetitívne štruktúry, ktoré moje texty neustále okupujú. Teraz by to mali byť briskné dialógy, veľmi vtipné, ľahké, duchaplné, vychádzajúce z konkrétnych situácií. V mojej hlave vznikla idea zobúdzajúcej sa Lilith a aj zobúdzania sa starodávnosti „lilithovského" – ženského kódu. Feministky tvrdia, že Lilith bola prvá emancipovaná žena, prvá žena – vôbec. A ako prvá žena sa považovala za rovnocennú partnerku Adamovi – oproti Eve, ktorá mala odlišný kód. Chcel som pracovať a pomenovávať kód Lilith. Čo to znamená byť Lilith? Navyše Lilith samotná to ani nerieši, pretože pre ňu je to samozrejmé: Ja som žena, on je muž a to sú dva legitímne rovnocenné spôsoby existencie. Sú to skôr paralely než nejaké podmieňujúce relácie. Zaujíma ma, čo je to ten „lilithovský" stav. A potom som chcel nájsť situácie, v ktorých sa dnes bežná žena stane Lilith. V akých situáciách sa „lilitovský algoritmus" aktivuje? Mojím zámerom bolo nájsť paralelu v dnešných ženách.

Tvoja Lilith sa zobudila, stvorila v divadle. Podľa čoho si vyberal, alebo ako si vnímal miesto jej zrodenia?

Chcel som vytvoriť postavu dnešnej ženy, ktorá nám Lilith priblíži cez jej postoj a gestá, spôsob jej existencie a cez rozmýšľanie. Najskôr ani tak nešlo o prvú ženu, ktorá bola stvorená z tej istej červenej hliny ako Adam. Samozrejme, že ma zaujímala aj tá apokryfná Lilith, ale skôr som chcel, aby sa tá apokryfná zobudila v dnešnej žene. A vtedy mi napadlo, že ak ide o stvorenie, tak nejakým spôsobom je (pre mňa) logické, aby pri tom stvorení bola žena, ktorá tvorí tiež. Experimentuje, premýšľa, akým spôsobom sa dá téma Lilith, téma ženskosti, sexuality, emancipácie, mužsko-ženských vzťahov pretaviť do divadla a navyše do detského divadla, pre mladé publikum, čo je v istom slova zmysle tabu. Tabuizovanie sa týkalo aj Lilith, ktorá bola dosť dlho vymazaná zo spoločenského povedomia. A aj teraz sa v európskom priestore vedú dialógy o sexuálnom vzdelávaní, čo môžeme ponúknuť deťom, o čom s nimi treba hovoriť, o čom netreba, a akým spôsobom hovoriť o tabuizovaných veciach. Smrť, sexualita, identita či viera sú trošičku zahnané témy. Každý hovorí, že nech sa to radšej rieši v súkromí, akoby sme sa báli o nich hovoriť vo verejných priestoroch. A tá moja dnešná Lilith, divadelníčka, režisérka by chcela tieto témy otvárať práve na verejnosti.

Lilith pôsobí skutočne ako mimoriadne silná ženská hrdinka, ktorá bojuje a nekompromisne ide aj za svojím cieľom. Všetko

Eduard Kudláč

Iveta Pagáčová

ale má aj odvrátenú stranu, možno slabé alebo boľavé miesto. Ako ho vnímaš u Lilith?

Áno, Lilith hovorí, že sa nemáme skrývať za tabu, ale máme konať. Dôležité je, že zároveň hovorí, že sa môžeme aj mýliť či robiť chyby. Práve tento postoj bol pre mňa najzásadnejší. Lilith na seba berie bremeno toho, že sa môže mýliť, ale aj tak ide do toho, v čo verí a bojuje za to, čo je pre ňu dôležité. Aj keď to bolí, aj keď je to nepríjemné pre ňu alebo pre ostatných, aj keď je to v niečom pomýlené, ale ak sa vydala na cestu, tak v nej pokračuje. Aj keď je to trošku nepríjemné a nekomfortné. A v tom ma veľmi zaujímala jej tvrdohlavosť. Tá súvisí s čestnosťou, čistou a istou naivitou v bojovnosti, ktorá vyústi do veľmi zvláštnej melanchólie samoty. Do osamelosti idealistu, ktorý v niečo verí, naháňa vlastnú ideu – platnú či neplatnú – to je jedno – ale ide za tým a zrazu sa ocitne v zvláštnej osamelosti. Lilith bojuje sama. V poslednom čase som pociťoval, že Lilith je asertívna, ale aj nebezpečná, pretože vyžaruje tú melanchóliu, smútok opustenosti. A tá melanchólia sa mi zdá ako také synonymum krásy. Z melanchólie sála nejaká zvláštna krása, harmónia aj v tej zvláštnej disharmonickosti. Niečo rozbiť neznamená, že ma to nebolí, alebo že to robím nejako mechanicky, naprogramovane. Áno, bolí ma to, prežívam to veľmi ľudsky, ale musím to rozbiť.

Pri našich rozhovoroch si často spomínal, že ťa pri písaní Lilith akoby ovládla.

Pasca bola v tom, že som chcel stvoriť bytosť, s ktorou by som mal perverznú autorskú ľúbohru. A Lilith ma zrazu nieže odmietla, ale začala sa so mnou pohrávať – že ja nebudem jedna....

Tak vznikol nápad urobiť z jednej Lilith tri?

Keďže mám jednu Lilith umelkyňu, ktorá tvorí, búra konvencie, bojuje a chce stvoriť vlastný svet. Mala by mať pri sebe herečku, cez ktorú artikuluje myšlienky, ktoré sú pre ňu dôležité a tá herečka je druhá Lilith. Zároveň funguje ako taký vnútorný hlas, cez ktorý sa vyjadruje. A ešte je tu tretia Lilith, ktorá je tou postavou, tou pravou, mýtickou Lilith. Tretia existuje na javisku vo vytvorenom svete. Tam sa to spojilo s návratom a privolaním tej „pra Lilith". Ale nevieme, či bola tou divadelníčkou vytvorená alebo či sa naozaj v tom univerzálnom časopriestore stretli. Je to túžba režisérky po Lilith. Takže kvázi režisérka, postava a herečka – to sú tie tri a je to aj naopak. Mýtická pravá Lilith, vnútorný hlas dnešnej Lilith a dnešná Lilith – takto vzniklo, že sú tri. Ale ja som otvorený aj iným výkladom, pretože je to napísané aj tak, že to môže byť jedna bytosť. Ale mňa zaujímal práve ten prípad, keď sú tri. Tá mýtická je návratom k prvej žene. Tá dnešná sa brodí vo všedných dňoch a tie všedné dni pretvára do mýtických časov, stvoriteľských gest. „Pra Lilith" bola pri začiatkoch ľudstva a dnešná Lilith sa nechce stratiť v bezbrehosti každodenného života, a preto musí tie základné a najdôležitejšie veci stvoriť každý deň znovu a znovu. Túži po nejakej morálke. Musí pomenovať, čo je pre ňu dôležité, pre ženu, ktorá bojuje za niečo, čo je výsostne ženské a zároveň výsostne ľudské.

A čo traja Adamovia? Majú aj oni svoje špeciálne rozdelenie?

Každá Lilith, každá „lilithovská rovina" má svojho Adama. Sme zvyknutí, že muži sú hrdinami, muži bojujú za všelijaké veci, zastupujú človeka – ale tu je to naopak. Muž sa stretáva so ženou, ktorá mužský svet nedotvára, ale ona je tou hrdinkou. Žena je prototypom človeka s istým postojom a práve muž dotvára jej život. Muž ide vedľa ženy. Adamovia sú pre Lilith rezonančnými blanami. Vedie cez nich svoj boj s celým svetom a univerzom. Ale pritom má Lilith pocit, že jej muži chcú uzurpovať poriadok a právo na zemi. Nesúhlasí s nimi a tvrdí, že by to malo byť minimálne kooperatívne. Aj ona má rovnaký nárok na určenie pravidiel a na sebarealizáciu svojho uhla pohľadu. Muži to svoje právo na sebarealizáciu berú ako samozrejmosť, a preto sú pokojnejší. Ženy ale musia bojovať, a preto sú revolučnejšie, nepokojnejšie, expanzívnejšie.

Niekoho by práve vtedy mohla Lilith vytočiť...

Áno, tiež som mal občas s Lilith problém. Ale nie je to vedomé robenie zla. Lilith si ide za svojím, nechce robiť kompromisy. Akoby vravela, že zvyknite si na to, že život sa má žiť bez kompromisov. My nie sme zvyknutí na to, že nerobíme kompromisy. A preto nás to môže vytočiť. Ale hlavne nejde o to, že Adam uveril tomu, že je dôležitejší než žena. Ale najzásadnejší je rozdiel v ich reakciách. Adam berie to, že ho niekto stvoril, niekto mu dal život a hocičo ten stvoriteľ povie, tak mu verí. Ale Lilith naopak hovorí, že áno, niekto nás priviedol na svet, niekto nám dal šancu, ale teraz je už na mne, aby som tomu dala zmysel. A môj zmysel je v tom, že nerobím kompromisy. Nech mi nikto nehovorí, ako to

mám vnímať. A toto je ten rozdiel medzi mužom a ženou, Adamom a Lilith. Nie je to o tom klasickom mužsko-ženskom rozpore, že muž je ten silnejší a ženu vedie. Ale muž hovorí, že musím prihliadať aj na niekoho iného, tak aj ty musíš prihliadať na mňa. A jasné, že aj ja prihliadam na teba. Ver mi, ja chcem pre teba to najlepšie.

Tvorí sa ti lepšie s presným zadaním a fixne daným hereckým obsadením, alebo máš radšej absolútnu slobodu?

Ja mám strašne rád mantinely. Som absolútny anarchista, tvorca chaosu, som nedôsledný, neposedný, nelogický. A teda mi veľmi pomáha, keď je aspoň v tom zadaní nejaký systém. Som absolútne mimo systému. Ale vždy zistím, že túžim po väčšej vzbure, akej som schopný. Práve v tom je dobrá spolupráca s Edom Kudláčom. Tak sa teším na tie mantinely, pretože je veľmi dobrý pocit vedieť, čo nebudem rešpektovať. Lebo inak by som nerešpektoval nič, a potom by som sa cítil stratený. Ale vďaka tomu, že viem, čo by som mal rešpektovať, tak je super vedieť a pocítiť, že, áno, toto je tá moja vzbura. A som so sebou veľmi spokojný, ako som vybabral so všetkými pravidlami. Vždy som na seba hrdý. A potom vždy príde Kudláč a on ma absolútne zahanbí. On sa k môjmu textu postaví ešte radikálnejšie a dokáže mi, že nie som taký avantgardný partizán, ako som si o sebe myslel. Kudláč je radikálnejší a ide ešte ďalej. A práve preto sa vyhľadávame. Aj teraz povedal, že môj text je natoľko radikálny, že jednoducho sa nesmie menej radikálne robiť na javisku. A je to výzva aj pre neho. Akoby to dlhoval tomu textu, aby aj on bol minimálne taký radikálny, aký je ten text. Že tá literárna forma je natoľko rozbitá, že aj on musí rozbiť tú javiskovú formu.

Okrem toho, že tvoj text zobrazuje boj s patriarchálnymi konvenciami súčasných žien, odhaľuješ divákovi aj rôzne verzie pôvodného mýtu dávnej Lilith, ktoré si vyžadovali podrobné štúdium historických prameňov. Zistil si o Lilith niečo, čo si sa rozhodol v hre nezobraziť?

Pravé naopak. To, čo som zistil, to som tam chcel dať. Chcel by som písať, čo najkonkrétnejšie a najreálnejšie, aby moje postavy boli čo najživšie, z mäsa a krvi. Ale vždy ma od toho nejako odvádza ten mýtický priestor, tá mýtická perspektíva. Chcem sa venovať maličkostiam, ľudským blbostiam, najkrehkejším a zraniteľným veciam. Zraniteľný človek ma zaujíma najviac, ale nikdy sa neviem zastaviť len pri tom. Stále vrhám tých mojich nešťastníkov do kozmu, univerza, do toho obrovského priestoru. A možno práve preto, lebo sa mi zdá, že keď ma zaujíma tá maličkosť, tá zraniteľnosť, tak ešte zraniteľnejšími ich urobím, ak ich ponechám univerzu, kde sa absolútne stratia a premenia sa znovu na kozmický prach. Na jednej strane ma zaujíma ten malý človek s maličkými detailmi, ktoré by som najradšej skúmal, ale na druhej strane sa premenia na obrovské mýtické, vysoko abstrahované, metaforické zvláštne príbehy. Čiže práve naopak. Ja som tam napísal aj to, čo neviem. A to má práve najviac zaujímalo, fascinovalo a práve aj o tom chcem písať. O tom, o čom nič neviem. Tá banalita, detail, zdanlivé nič. Zavedú ma do takých sfér, o ktorých ani netuším, že existujú. Najviac ma fascinuje stratiť sa v materiáli. A to je v podstate aj antidivadelné. Lebo v divadle treba stavať, vybudovať nejakú architektúru. Mňa fascinuje, ako sa tá architektúra vždy vracia do seba. Zdanlivo rastie, ale urobí zvláštny kotrmelec do seba. A z toho pramení nekonečný proces toho rastu. Nekonečný vznik nových a nových svetov. To je v podstate ten fraktál. Všetko nové, čo som sa o Lilith dozvedel, alebo aj tie veci, ktoré boli nepodložené a len v krátkych útržkovitých poznámkach – aj to ma zaujímalo a ani to som nedokázal vynechať.

Bolo niečo, čomu si sa chcel pri písaní predsa len zámerne vyhnúť?

Démonizácii Lilith. Nechcel som ju nazvať zlom. Zlo je tam prítomné, ale veľmi ľudsky. Ako tieň a svetlo, zlo a dobro, čierne a biele, telo a duša. Návody, ako ich máme rozoznávať sú zastaralé, kanonizované a skôr to dobro a zlo funguje ako celok. Nechcel som skĺznuť do určovania, či je niečo dobré alebo zlé, či má pravdu Lilith alebo Adam. Ale netuším, či sa mi aj podarilo.

Nelákalo ťa to priklonit sa na nejakú stranu?

Jasné, že Lilith má moju sympatiu. Najmä vďaka jej permanentnému boju v kombinácii so sebadeštrukciou. Lilith zdanlivo búra svet okolo, ale zraní tým seba a práve to je aj veľmi pozitívne. Naraz deštruuje a naraz vytvára. Zvláštne, že najmä pri tých hádkach, manželských, nekonečných, vyostrených dialógoch, som si nikdy nebol istý, či to neprehupne na nejakú stranu. Alebo, že akým spôsobom to vyznie na javisku z hereckých úst? Alebo, kto čo vníma ako dôležitejšie a dôraznejšie?

A áno, aj mňa občas tá Lilith znervózňovala, ale nikdy som ju nedokázal nemať rád. Prečo nevie byť viac veľkodušná? Prečo nemôže veľkodušne hádku opustiť? Ale nie, ona urputne trvala na svojej pravde. Keby len Adamovi povedala, že veď aj ty máš pravdu a aj ja mám pravdu, bolo by to iné. Chýbala jej diplomatickosť a to človeka znervózňuje. Potom som ale zistil, že je to práve na človeku – naschvál nehovorím na žene, ale na tom človeku – fascinujúce, že ona ide až na dreň, až k absolútnej hranici. Nikdy sa nebojí, vždy má toľko energie, aby ešte viac provokovala a ešte viac vydržala, neustúpila zo svojho názoru. A prekotí sa to do toho, že je to naraz psychická, duchovná, duševná, fyzická a sexuálna záležitosť. Všetky tieto roviny sú dokopy závratne intelektuálne dobrodružstvo, ale aj neskutočná perverzná pornografia. A keď sa to spojí, tak nakoniec zistíme, že rozmýšľanie privádza k orgazmu a orgazmus nás môže priviesť k pochopeniu niečoho zo sveta.

Pamätám si, ako si sa ma na začiatku pýtal, či pre mňa tvoj text nevyznel tak, že mužský autor píše o ženách a vysvetľuje veci, o ktorých nič nevie... máš stále túto obavu?

10-15 rokov píšem o ženách, artikulujem myšlienky cez ženské hrdinky a teraz prvýkrát som sa nad tým pozastavil. Či je to dobré? Či nekradnem ženám ich výsostné právo písať o ženách a či nemudrujem a netvárim sa, že viem žensky písať? Či to nie je len nejaký sebaklam? Možno som sa trošku zahanbil, že okupujem a že si privlastňujem témy, ktoré mi neprináležia. Ale na druhej strane neberiem to ako hru rolí, nemaskujem sa za ženu, ale skôr artikulujem tému, ktorá ma bytostne zaujíma. Len ju artikulujem z takého uhla pohľadu, ktorý nie je celkom prirodzený. Ale jasné, že je to blbosť, že v umení nemusíš byť vrahom, aby si písal o vrahoch. Akoby sme teraz žili takú dobu, že čo je autentické, hodnoverné, pravdivé a aj mňa to nejako zastihlo. Akoby ma v tom zneistila práve Lilith, sála z nej taká zvláštna energia, taká sila, sebavedomie. A ak si je ona sama sebou taká istá, tak akým právom píšem v jej mene? To viedlo k zneisteniu, či mám stále chodiť do tých ženských šatní, alebo si to fakt treba premyslieť ešte raz. A druhá vec... písal som to naozaj ja? Neprevzala to celé Lilith? A možno po tom len túžim...

Michael Vrzala

Ada Juhásová

Iveta Pagáčová, Peter Martinček

MIKLÓS FORGÁCS 1973

–

Dramatik, dramaturg a režisér. Vyštudoval divadelnú réžiu na VŠMU v Bratislave pod vedením profesora Ľubomíra Vajdičku. Patrí k dvojjazyčným autorom, pretože tvorí vo svojej materinskej maďarčine a aj v slovenčine.

Jeho rozhlasové hry Tí samodruhí a Beštia bar uviedli v Slovenskom rozhlase, monodrámu Potat(a)o predstavili v rámci projektu Middentity na festivale Divadelná Nitra. Hru Krajina nepokosených lúk, napísanú pod pseudonymom Mikuláš Hoblina Šahanský, naštudovala v Divadle Potôň režisérka Iveta Ditte Jurčová. V minulosti niekoľko rokov pôsobil ako novinár a od roku 2012 je dramaturgom Divadla Thália v Košiciach. Inscenoval tu svoju hru Si zradca, Halász! na motívy rovnomennej poviedky Lajosa Grendela s košickou alternatívnou skupinou Teatrovás. Na domovskej scéne v Košiciach v spolupráci so skladateľom Bélom Faragóom napísal libreto k inscenácii Dnes už nikam nejdeš (poviem to piesňou) – opera, opereta, oratórium, interaktívne divadlo podľa koncepcie a námetu Józsefa Czajlika. Spolu s bratom Andrásom Forgácsom vytvorili vlastnú inscenáciu Čuk a Gek – Exkurzia: otec v meste Levice.

Miklós Forgács sa venuje aj prekladu hier súčasných slovenských autorov do maďarčiny (Zuzana Ferencová, Anton Medowits, Michaela Zakuťanská, Tomáš Horváth).

Ada Juhásová, Michael Vrzala

EDUARD KUDLÁČ

–

„Je to pre mňa, v lokácií kamenného divadla, absolútne výnimočná a jedinečná skúsenosť – že v tej chvíli sa dotýkame princípu tvorivosti a pracujeme s ním úplne slobodne."

Nekonvenčný dramatik Miklós Forgács opäť (po inscenácii Bezzubatá) od teba dostal objednávku na napísanie textu pre žilinské divadlo. Čo pre teba spojenie s týmto výnimočným autorom znamená a čo máš rád na spoluprácach s Miklósom Forgácsom?

Miklósa mám najradšej preto (pracovne), pretože v princípe nikto nedokáže predpokladať, vrátane jeho, čo bude výsledkom jeho práce, na ktorú ho oslovíme. A aj pri Lilith sa to potvrdilo. Objednať si u Miklósa napísanie textu znamená, že sa človek zapojí do nejakého typu hry. Pravidlá hry začnú vyplývať vlastne zo samotnej povahy tej hry. Pravidlá začnú vyplývať z toho, že tú hru začnete hrať. Čo je na jednej strane dosť komplikované na prípravu a na prevádzku, alebo na realizáciu predstavenia. Ale na druhej strane je to možnosť dotknúť sa samotného princípu tvorivosti. To znamená nebyť viazaný ničím okrem toho, na čom práve pracujete. Čiže v tomto je to pre mňa, v lokácií kamenného divadla, absolútne výnimočná a jedinečná skúsenosť – že v tej chvíli sa dotýkame princípu tvorivosti a pracujeme s ním úplne slobodne.

S témou Lilith prišiel práve Miklós. Podobne ako on aj ty sa snažíš otvárať ženské témy, alebo ich artikulovať cez silné ženské hrdinky. Prečo je dôležité tieto témy uvádzať v divadle a čím ťa najviac nadchol Miklósov nápad s Lilith?

Ako divadlo spracovávame tzv. „ženské témy" a je nesmierne dôležité si v tom spoločenskom rozmere uvedomovať, ako veľmi je svet, v ktorom existujeme, nastavený mužským náhľadom. A tento náhľad konfrontovať alebo spochybňovať alebo zaujímať sa o pohľad „z druhej strany". To, čo mňa na tom zaujalo úplne najviac je, že hra, ktorú s Lilith začneme hrať, nemá nejaké ukotvenie v realite. Znamená to, že sa stáva úplne čistou hrou, ktorá je naozaj nejakou myšlienkovou kolážou alebo nejakým myšlienkovým prúdom, ktorý v sebe zahŕňa veci na úrovni teórie. Lilith nemôžeme brať ako postavu. Môžeme ju brať ako tému, pretože je súčasťou nejakého typu fikcie. A navyše ten pojem, alebo tú artikuláciu tej fikcie si každá zo skupín

vykladá iným spôsobom. Čiže máme nejaký apokryfný text, v ktorom sú určené kontúry toho, ako máme vnímať postavu Lilith. Ale samozrejme to nie je nijakým spôsobom viazané na realitu. Pre mňa je fascinujúce zaoberať sa svetom myšlienok o Lilith. Priamo v tomto máme možnosť vrátiť sa, pred onen rozhodujúci nultý bod. Máme možnosť sa vrátiť pred čas, v ktorom bolo všetko jasné a v rámci tej hry sledujeme, čo všetko by sa mohlo udiať, ak by sa Lilith narodila dnes. Ale dnes by sa nenarodila do sveta ukotveného v realite, ale do „sveta ilúzií" – do divadla :). A čo by to znamenalo nielen pre svet, pre myšlienku feminity, ale aj pre samotný žáner toho divadla? Čiže v tomto je to také bezbrehé premýšľanie o podstate ženského elementu vo vesmíre. A zároveň je to akoby putovanie tým vesmírom a variáciami toho vesmíru v reálnom čase.

Miklós rozdelil Lilith na tri postavy aj zadefinoval ich rozdelenie na tú umelkyňu/režisérku potom herečku a samotnú tú postavu dávnej Lilith. Zároveň ale povedal, že je otvorený aj iným výkladom tej trojjedinosti postavy Lilith. Ako si vnímal rozdelenie postavy ty? Odklonil si sa nakoniec pri réžii od Miklósovho pôvodného zámeru?

Koncepcia, ktorú Miklós ponúkol, nejakým spôsobom charakterizuje hierarchiu v tej divadelnej tvorbe alebo v divadelnom žánri. Ak by sme to rozdelili, že existuje idea, existuje samotná postava, existuje idea tej postavy a existuje herečka, ktorá ju stvárňuje. A to je jedno, či teraz tá idea bude zosobnená režisérom, alebo niekým iným ...ale jednoducho tam existuje nejaký posun toho, kto interpretovi sprostredkuje tú predstavu. Takto som na začiatku rešpektoval, ale postupným hraním tejto textovej hmly, mi to prišlo príliš vágne na to, akým slobodným spôsobom dokážeme s Lilith pracovať. Čiže v tejto chvíli úplne nediferencujem jednotlivé Lilith nejakom žánrovom či už funkčnom nasadení. Pre mňa je mýtus alebo samotná myšlienka ďaleko lepšie zrozumiteľná, ak je ukotvená v troch bodoch. Všetko, čo má byť artikuláciou nejakého typu stability, je väčšinou projektované v troch bodoch. A teraz nehovorím len o kresťanskej viere alebo o tej tradícii, v ktorej existujeme my, ale predsa najstabilnejšia je rovina ukotvená v troch bodoch. V tomto mi príde Lilith trojdimenzionálna. Nie v zmysle reality, ale v zmysle možnosti vnímať to jej skupenstvo. Úplne najpresnejšie je to v obraze, keď je Lilith odsúdená na rodenie mŕtvo narodených detí. Smrť dieťaťa považujem za takú archetypálnu veličinu, ktorú nie sme schopní obsiahnuť. Alebo ten prah bolesti nie sme schopní obsiahnuť v jednom čase, v jednej bytosti. Ak by som to mal veľmi jednoducho povedať – tú hĺbku bolesti nedokážeme spracovať, vieme ju len deliť. Fragmentarizovať na sériu menších bolestí. A v tomto prípade sme použili model, v ktorom jedna entita matky dieťa porodí a ďalšia dieťa pochová a ďalšia ho oplače. Toto je praktický príklad toho, ako som vnímal tú trojjedinosť Lilith.

Na začiatku si spomenul, že pri spolupráci s Miklósom sa všetko vyvíja postupne. Na začiatku akoby nič nie je a vstupujeme do toho procesu hry. Čiže si od začiatku úplne presne nevedel, ako by to celé malo vyzerať. Nakoniec sa z Lilith stal veľmi netradičný a mimoriadny projekt, ktorý sa neodohráva len na javisku. Ako vznikala tá forma inscenácie a prečo si sa ju rozhodol práve takto spracovať?

On sám povedal, tiež vo veľkej časti nemal kontrolu nad tým, čo konkrétne (nie o čom) píše. To znamená, že ak ste súčasťou hry, tak tie pravidlá určujú to, akým spôsobom sa tá hra bude ďalej odvíjať. A ak sa tie pravidlá neodvíjajú z nejakého nezávislého bodu, ale sú priamo súčasťou hrania tej hry, tak vám nezostáva nič iné, len sa nechať unášať prúdom a spoznávať v tom prúde veci, ktoré vám prídu povedomé alebo zaujímavé, alebo sa viete ich chytiť. Čiže postupným zachytávaním sa takýchto fluidných kót v prúde, sa začala javiť hmla mapy toho, čo by to vlastne mohlo byť. Aj čo sa týka žánru, aj čo sa týka samotného inscenovania textu. To, že sme súčasťou toho toku. To, že potrebujeme byť súčasťou nejakého veľkého pohybu, to bola jedna zo základných vecí, ktoré prispeli k tomu, že sme tú vec začali robiť tak, ako ju robíme. Čiže ten tok a fluidná povaha Lilith vlastne určila to, že sme ako východisko použili putovanie narodenej Lilith divadlom. Vedeli sme, že tá realizácia, tá inscenácia sa určite nemôže odohrávať v jednom bode len nejakou zmenou prostredia. Prvý obraz nám hovorí o tom, že Lilith sa narodí v divadle, ale nenarodí sa na javisku. Čiže pôvodná predstava toho, akým spôsobom to dosiahnuť, bola nejaký pohyb (aj vrátane divákov) po divadle. Ale z rôznych dôvodov toto nebolo možné zrealizovať. Ale keďže už bolo jasné, že toto je jeden zo základných princípov, ktorý chceme použiť, tak sme zmenili aj žáner toho, ktorým to budeme rozprávať. Čiže z real-time sledovania nejakej udalosti,

Iveta Pagáčová, Ada Juhásová, Natália Fašánková

v nejakom konkrétnom priestore, budeme mať možnosť putovať záznamom tých nastejdžovaných situácií v jednotlivých priestoroch divadla. Z veľmi jednoduchých technických mantinelov sme zmenili žáner z „divadla“ na „videografiu“.

Čaká nás pomerne netypická premiéra. Načrtneš divákom, čo ich v rámci nej čaká a aký bude ďalší osud toho projektu?

Lilith má niekoľko podôb. Samotná realizácia bude mať niekoľko podôb. Jednak ňou bude inscenácia v divadle, ktorá nejakým spôsobom pracuje s linearitou divadelného zážitku a bude fragmentovarizovaná. A druhou podobou bude samotná videografia. Zámerne nepoužívam slovo film, pretože nepracujeme filmovým jazykom. Bude to séria záznamov, ktoré vychádzajú z inscenovaných podôb toho textu v nedivadelných priestoroch, záznam putovania Lilith po divadle, jedna z nekonečne veľa možností toho opätovného narodenia sa Lilith.

EDUARD KUDLÁČ 1972

–

Režisér, dramaturg a fotograf. Vyštudoval divadelnú réžiu na VŠMU v Bratislave. V roku 1997 získal ocenenie DOSKY v kategórii Objav roka za inscenáciu hry L. Klímu Jsem absolutní vůle (VŠMU). Svoje zameranie na hľadanie nových možností divadla cez pohyb, fragmentarizáciu, neverbálne vyjadrovanie a akciu naplno rozvinul vo vlastnom združení phenomenontheatre, ktoré založil roku 2000 ako nezávislú platformu pre súčasné divadlo. Od roku 2009 je umeleckým šéfom Mestského divadla Žilina, ktoré profiluje ako divadlo s odvážnou dramaturgiou, zameranou na súčasné slovenské a zahraničné texty a nekonvenčné interpretácie klasiky.

David Cartwright, Eduard Kudláč, Iveta Pagáčová, Peter Kotrha

LILITH je postava z dávnej mezopotámskej mytológie, židovského folklóru a neskôr sa objavuje aj v kresťanskej a okultnej tradícii. Interpretácie sa rozchádzajú. Jedna línia ju spája so zlom, s démonmi a s apokalyptickou vzburou. Druhá línia so silou, s múdrosťou či s pravým svojvoľným ženským princípom.

Predpokladá sa, že jej meno a identita sú odvodené z mezopotámskych démonov nazývaných lilû (ženský rod: lilītu) a zvyčajne sa prekladá ako „nočná príšera". Existujú úvahy o tom, že ju Židia prebrali od Sumerov, pre ktorých bola bohyňou vetra.

Lilith bola celkovo predmetom fascinácie a kontroverzie po celú históriu a jej úloha a význam sa líšia v závislosti na kultúre a tradícii, v ktorej sa o nej hovorí. Vyskytovala sa najmä v kultúrach Blízkeho východu – v knihe Izaiáš, v babylonskom Talmude, v Kabale a na Armejských zaklínacích miskách zo starovekého Iraku a Iránu.

KTO BUDE HORE?

V židovskom folklóre je Lilith opísaná ako Adamova prvá manželka, ktorá bola vytvorená z rovnakého materiálu ako Adam, ale až druhá po Adamovi. Lilith sa mu odmietla podriadiť. Neposlúchla ani Adama, ani Boha a chcela si presadiť svoju rovnosť s Adamom. Práve táto časť príbehu je zdrojom jej legendárneho pôvodu v súčasnosti.

Lilith s Adamom súperili o to, kto bude pri ich prvom pohlavnom styku navrchu. Lilith tvrdila, že sú si obaja rovní, pretože boli stvorení z tej istej červenej hliny. Adam sa s Lilith nedokázal dohodnúť a prebudil jej veľký hnev. Údajne potom vyslovila Božie meno a vzlietla do vzduchu. Neskôr Boh poslal na Adamovu žiadosť troch archanjelov, ktorí ju mali presvedčiť a priviesť späť, ale Lilith ich rázne odmietla. Podľa jednej verzie povedala, že sa už nemôže vrátiť k svojmu prvému mužovi, pretože sa vyspala s „Veľkým démonom". „Veľký démon" dostal neskôr meno Samael. On údajne v Raji zviedol hada na zlo a bol označovaný za anjela smrti.

Lilith archanjelom oznámila, že odteraz bude rodiť 100 mŕtvych detí každý deň. Niektoré verzie vypovedajú o tom, že bola skôr odsúdená na rodenie mŕtvych detí a niektoré zase hovoria o jej pomste v podobe armády mŕtvych potomkov. Traja archanjeli sa s ňou chceli dohodnúť a ponúkli jej možnosť, že ak deti chránené špeciálnym amuletom (s ich podobami a menami) nechá na pokoji, nebudú ju už ďalej nútiť vrátiť sa k Adamovi.

Z tohto príbehu sa neskôr vyvinul démonický kult spojený práve s pomstou Lilith a šíril sa medzi niektorými Židmi až do 7. storočia. Lilith považovali za démonickú ženskú bytosť zodpovednú za úmrtie novorodencov. Vraj sa pokúšala zviesť mužov, aby mohla použiť ich semeno na vytvorenie ďalších detí do svojej démonickej armády. Preto odporúčali pred pohlavným stykom vykonať špeciálny rituál. Verilo sa aj, že je temnou a zlomyseľnou bytosťou, ktorá sa živila na mužoch a ženách, kým spali. Na ochranu bábätiek vtedy matky používali práve amulety s menami archanjelov (Uriel, Michael, Gabriel). Dokonca ich je možné kúpiť aj dnes v jeruzalemských obchodoch.

VYSLOVILA BOŽIE MENO

Niektoré kresťanské a okultné tradície Lilith považujú za démona či temnú bohyňu spojenú so sexom, smrťou a okultizmom. Rabínska literatúra ju zobrazuje ako matku Adamovho démonického potomstva po jeho odlúčení sa od Evy. Alebo podľa istých mýtických príbehov jej armádu démonických detí nesplodil Adam, ale Samael, ktorého dokonca spájajú so samotným stvorením Lilith.
V literatúre nájdeme aj odkaz na to, že Adam a Lilith neboli stvorení z úplne rovnakej hliny. Údajne do kôpky, z ktorej mal Boh vytvoriť Lilith padla kvapka Samaelovej sliny, vďaka čomu jej pripisovali démonický pôvod.

Na jednej strane bola vnímaná ako patriarchálne zlo, ale na druhej strane mala vzácnu vedomosť a vzácny vzťah so samotným Bohom. Pravé meno Boha nepoznáme, ale Lilith ho údajne vedela. Bolo jej zverené niečo, čo nikto nevie a aj to potvrdzuje jej výnimočnosť.

Iveta Pagáčová, Ada Juhásová, Michael Vrzala

SYMBOL MOCI A NEZÁVISLOSTI ŽIEN

Tradičné chápanie Lilith od starovekej Mezopotámie až po stredovekú Kabalu z nej vytvára protipól k normálnej sexualite či rodinnému životu. Lilith stelesňuje obavy ľudí z príťažlivosti, ktorá môže zničiť ich manželstvo. Zároveň stelesňuje ženu, ktorú spoločnosť nemôže kontrolovať. Ženu, ktorá si sama určuje sexuálnych partnerov. Ženu, ktorá je divoká a nespútaná a vybočuje z tradičných materských funkcií. Únoskyňa, vrahyňa detí a zvodkyňa mužov. Takú desivú povesť mala Lilith až do konca 20. storočia. Od stredoveku bol ženský hlas odsunutý na periférium, označený za niečo nemravné a Lilith sa stala tvárou tejto skazenosti. S nástupom feministického hnutia v šesťdesiatych rokoch 20. storočia získala status výnimočnej hrdinky.

Feministické hnutia Lilith čítali ako emancipovanú ženu, ktorá chráni vlastnú integritu a vie, čo hovorí a stojí si za tým. Je v podstate aktivistkou, pretože radšej si zvolí revolúciu než pokojný život. Neustále znovukonštituuje poriadok, obetuje sa tej veci. Súčasné feministické hnutia našli v Lilith jasnú inšpiráciu v boji za rovnoprávnosť.

Jeruzalemská novinárka, spisovateľka a filmárka Lilly Rivlinová bola jednou z prvých žien, o ktorých je známe, že chceli priniesť iný pohľad na chápanie tejto mýtickej ženskej postavy, a tak v roku 1972 uverejnila pre feministický časopis článok o Lilith. Neskôr v roku 1976 vznikol aj židovský feministický časopis s názvom Lilith a bol inšpirovaný práve jej bojom za rovnoprávnosť s Adamom. Už v úvodnom čísle odmietli chápanie Lilith ako démona a odvtedy záujem o Lilith narastal – a nielen medzi feministkami. Ako píše Lilly Rivlinová v doslove svojej knihy Whose Lilith? (1998) – Nezávislé ženy koncom dvadsiateho storočia prijali mýtus o Lilith za svoj. Premenili ju na symbol ženskej autonómie, sexuálnej voľby a kontroly nad vlastným osudom.

Michael Vrzala, Peter Martinček

Michael Vrzala, Michal Koleják, Peter Martinček

Michal Koleják, Peter Martinček, Michael Vrzala

Peter Martinček

Iveta Pagáčová, Ada Juhásová, Natália Fašánková

Iveta Pagáčová, Ada Juhásová, Natália Fašánková, Michal Koleják, Peter Martinček, Michael Vrzala

Boris Zachar
foto Eduard Kudláč

Bulletin k inscenácii
Lilith

NAPÍSALA A ZOSTAVILA Daniela Brezániová
FOTO Natália Zahradníková
GRAFICKÝ DIZAJN Marcel Benčík

Mestské divadlo Žilina
Horný val 3, 010 01 Žilina
mobil 0911 148 446
e-mail pokladna@divadlozilina.eu
web www.divadlozilina.eu

RIADITEĽ DIVADLA Michal Vidan
UMELECKÝ ŠÉF Eduard Kudláč

Zriaďovateľom Mestského divadla Žilina je mesto Žilina.

Hlavný partner

fond na podporu umenia

Partneri

Mesto Žilina Zriaďovateľ
SP 21
Žilinský Večerník
Žilinak
MY Žilinské noviny
RÁDIO_FM
RÁDIO REGINA

Realizácia sochy hada bola inšpirovaná tvorbou Jána Zelinku.
www.janzelinka.com